

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1996 metai

VILNIUS **pradai** 1997

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1996

VILNIUS 1996

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1996

VILNIUS 1997

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė komisija

Vytautas MERKYS (pirm.), Antanas TYLA (pirm. pavaduotojas),
Vacys MILIUS, Gediminas RUDIS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė),
Gintautas ZABIELA

Redakcinės komisijos adresas:

Kražių 5, 2001 Vilnius

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342

ISBN 9986-776-74-0

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

ALDONA PRAŠMANTAITĖ

**DĖL ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJOS CENTRO PERKĖLIMO
Į GARDINĄ XIX AMŽIAUS PRADŽIOJE**

Po padalijimų prie Rusijos imperijos prijungtoje Lietuvos dalyje katalikai, kaip ir kitų konfesijų tikintys gyventojai, tapo pavaldūs imperijos pasaulietinės valdžios institucijoms. Kadangi Rusijoje dominuojanti konfesija buvo stačiatikybė, Lietuvos Katalikų bažnyčiai, iki tol reprezentavusiai oficialią krašto religiją, teko tentintis kitatikių bažnyčios statusu.

Rusijos valdžios politika Lietuvos katalikų atžvilgiu didele dalimi iš anksto buvo nulemta santykių su Stačiatikių bažnyčia patirties, sąlygojusios Peterburgo pastangas tvarkyti katalikų reikalus panašiai kaip stačiatikių, pasaulietinėms institucijoms perduodant iki tol tik kanonais reglamentuotas bažnytinio gyvenimo sritis. Kaip žinoma, dar caro Petro I (1672—1725) valdymo metais buvo įkurtas Šventasis Sinodas — aukščiausia Stačiatikių bažnyčios valdymo institucija, tvarkoma pasauliečių. Tuo tarpu Katalikų bažnyčia turėjo kitokias santykių su pasaulietine valdžia tradicijas, nes Katalikų bažnyčios galva — Popiežius — nebuvo pavaldus pasaulietinės valdžios struktūroms.

Nėra pagrindo abejoti Peterburgo siekais izoliuoti Lietuvos katalikus nuo Šv. Sosto. Tačiau atviru konfliktu su Vatikanu Rusijos valdžia irgi nebuvo suinteresuota. Šv. Sostas taip pat nebuvo linkęs konfliktuoti su Rusijos imperija ir neretai toleravo Katalikų bažnyčios kanonus atvirai ignoruojančią Peterburgo veiklą. Tokia Šv. Sosto nuostata sudarė palankias sąlygas Rusijos pasaulietinei valdžiai vykdyti antikatalikišką politiką, prisidengus Katalikų bažnyčios vardu, o neretai ir jos hierarchų rankomis.

Mogiliovo arkivyskupijos įkūrimas

Svarbus Peterburgo įvykdytas pertvarkymas, nauja vaga pakreipęs Lietuvos Katalikų bažnyčios istorijos raidą, buvo Mogiliovo arkivyskupijos įkūrimas. Tam buvo rengtasi iš anksto. Jau 1773 m. pabaigoje Jekaterina II įsteigia Gudijos vyskupiją su sostine Mogiliove, vyskupu paskirdama Stanislovą Bogušą Sestšencevičių. 1782 m. sausio 28 (17) d. įsaku Jekaterina II suteikė šiai vyskupijai arkivyskupijos rangą, o Sestšencevičiui — arkivyskupo titulą. Nors arkivyskupas ir buvo įpareigotas iš kelių kanauninkų sudaryti konsistoriją ir jai vadovauti, tačiau pats privalėjo besąlygiškai paklusti caro valdžiai ir vykdyti tik jos nurodymus. Mogiliovo arkivyskupijai buvo priskirta visos Rusijos imperijos katalikų parapijos ir vienuolynai, kurie tradiciškai priklausė centrams kitose šalyse¹.

Įsteigdamas naują arkivyskupiją, Peterburgas neabejotinai prasilenkė su Katalikų bažnyčios kanonais. Tačiau Vatikanas bevelijo šio pakankamai drastiško Peterburgo žingsnio bažnytinės politikos sferoje nekomentuoti ir net neafišuoti, pasirūpindamas vyskupijos įsteigimą įteisinti kanoniškai. Popiežius Pijus VI 1783 m. gegužės 7 (balandžio 26) d. laišku nuncijui Giovanni Andrea Archetti pavedė įsteigti Mogiliove katalikų arkivyskupiją, paskirti arkivyskupą ir koadjutorių. Tais pačiais 1783 m. nuncijus pavedimą įvykdė². Tačiau nuncijaus parengtuose dokumentuose tiek apie Mogiliovo arkivyskupijos įsteigimą, tiek po jo sekusiame akte apie Sestšencevičiaus paskyrimą arkivyskupu neužsimenama apie Jekaterinos II daugiau nei prieš metus pasirašytą įsaką, kuriuo Mogiliove arkivyskupija buvo įsteigta. Tai pakankamai iškalbinga detalė, vaizdžiai parodanti tolerantišką Vatikano poziciją. Pasėkmių ilgai laukti neteko.

Į valdžią atėjęs caras Pavelas I (1796—1801) 1798 m. gegužės 9 (balandžio 28) d. įsaku Rusijos imperijoje, be Mogiliovo arkivyskupijos, įsteigė dar penkias katalikų vyskupijas. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos, iki tol pavaldžios Gniezno arkivyskupijai, buvo prijungtos prie Mogiliovo³, taip dirbtinai nutraukiant istoriškai susiklosčiusius Lenkijos ir Lietuvos Katalikų bažnyčių ryšius. Apaštalo Sostas ir šį pasaulietinės valdžios sprendimą įteisino kanoniškai. Popiežiaus Pijaus VI Rusijos impe-

¹ 17 января 1782 г. Об учреждении в городе Могилеве архиепископства Римско-католического исповедания, *Полное собрание законов (toliau — ПСЗ)*, т. XXI, Санкт-Петербург, 1830, с. 383—385.

² Акт об учреждении в Могилеве архиепископской церкви Римского исповедания, *Акты и грамоты об устройстве и управлении Римско-католической церкви в империи Российской и Царстве Польском*, в. в., 1949, с. 1—23.

³ 28 апреля 1798 г. О бытии в России для исповедующих Римскую веру шести диоцезий, *ПСЗ*, т. XXV, Санкт-Петербург, 1830, с. 222—224.

rijos nuncijumi paskirtas arkivyskupas Lorenzo Litta, atvykęs į Peterburgą 1797 m. pradžioje, turėjo plačius Apaštalų Sosto įgaliojimus. Ne kas kitas, o nuncijus Litta Mogiliovo arkivyskupijai suteikė metropolijos statusą. Kaip tik L. Litta visas Rusijos imperijos — taigi ir Lietuvos — katalikų vyskupijas subordinavo naujai metropolijai⁴. Be abejo, tik pritarus nuncijui Mogiliovo arkivyskupo rezidencija su visomis ordinariato įstaigomis buvo perkelta į Peterburgą, arčiau pasaulietinės valdžios institucijų.

Be Vatikano nuolaidžiavimo, kitas pakankamai svarus Peterburgo nuosekliai vykdytas bažnytinės politikos sėkmės garantas pirmaisiais dešimtmečiais po padalijimų buvo palankus Mogiliovo arkivyskupo požiūris į caro valdžios veiksmus. Nėra žinoma, kad Sestšencevičius būtų kaip nors pasipriešinęs caro įsakui, kuriuo jis skiriamas aukščiausiu imperijos katalikų vadovu ir kuriuo uždraudžiama plauti imperijoje popiežiaus bules, jeigu jos nėra patvirtintos paties caro⁵. Metropolito įsitikinimu, Romos kurija neprivalo kištis į įvairių šalių bažnyčių veiklą. Pasak Sestšencevičiaus, vyskupai neturėtų būti varžomi Vatikano nurodymų. Tokia Mogiliovo metropolito nuostata visiškai atitiko Peterburgo bažnytinės politikos principus.

Žemaičių vyskupijos perkėlimo į Gardiną projekto autoriai

Administracinius Lietuvos katalikų vyskupijų pertvarkymus, turėjusius padėti kuo greičiau paversti stačiatikišku katalikišką kraštą, tikslinga vertinti kaip itin svarbią Peterburgo bažnytinės politikos dalį, nes būtent jiems pirmaisiais dešimtmečiais po padalijimų caro valdžia teikė prioritetą.

Abiejonių nekyla, jog sumanymas perkelti Žemaičių vyskupo rezidenciją į Gardiną yra Peterburgo vykdytos bažnytinės politikos padarinys. Iškalbingas šiuo aspektu yra 1802 m. gruodžio 20 (8) d. vidaus reikalų ministro Viktoro Kočubėjaus raštas tuometiniam Lietuvos generalgubernatoriui Leontijui Beningsenui, kuriame jis praneša gavęs iš Gardino gubernijos bajorų vadovo Stanislovo Niemcevičiaus prašymą perkelti Žemaičių vyskupą su visa kapitula ir kanauninkais į Gardiną⁶. Tačiau žinant, jog tuo metu Gardinas priklausė Vilniaus vyskupijai, mažai

⁴ 25 июля 1798 г. О Могилевской метрополии, *Акты и грамоты об устройстве...*, с. 62—64.

⁵ 29 апреля 1799 г. О нечинении исполнения по папским буллам без высочайшего утверждения, *ПСЗ*, т. XXV, с. 626.

⁶ 1802 m. gruodžio 8 d. grafo Kočubėjaus raštas Beningsenui, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau — *LVIA*), f. 378, BS, 1802, b. 395, l. 1.

tikėtina, kad vietinė pasaulietinė valdžia būtų sumaniusi prašyti atkelti į Gardiną Žemaičių vyskupo rezidenciją, juolab kad su Žemaičių vyskupija Gardino katalikų istoriniai ryšiai nesiejo. Peršasi prielaida, kad Gardino bajorų vadovo pavardė yra tiktai priedanga, po kuria slepiasi tikrieji šio sumanymo autoriai. Versija, kad tokio sumanymo iniciatoriai galėjo būti Žemaičių vyskupas ar kapitula, iš karto atkrenta, nes iš turimų dokumentų aišku, kad į Žemaičių vyskupą net nebuvo kreiptasi. Žemaičių katedros kanauninkas Karolis Šentalis de Šlikas dar 1802 m. liepos mėn. rašė Peterburge rezidavusiam nunciatūros auditoriui Giovanni Antonio Benvenuti, pranešdamas, jog Gardine imperatoriui buvo įteiktas projektas perkelti Žemaičių vyskupo būstinę ir kapitulą. Pasak de Šliko, šiuo projektu buvo siekiama atplėšti vyskupą ir kanauninkus nuo turimų turtų, paliekant jiems tik menką išlaikymą. Kanauninkas prašo auditorių atidžiai sekti, ar imperatorius stengsis, kad būtų įgyvendinamas šis projektas, ir parūpinti jam projekto nuorašą, nes norįs duoti griežtą atkirtį⁷. Vadinas, projektas jau buvo parengtas 1802 m. viduryje. Gali būti, kad jo atsiradimas tiesiogiai siejasi su administracinio ir teritorinio prie Rusijos prijungtos Lietuvos teritorijos suskirstymo pertvarkymu. 1801 m. Lietuvos gubernija buvo padalyta į Lietuvos Vilniaus ir Lietuvos Gardino gubernijas. 1802 m. rugsėjo 10 (rugpjūčio 28) d. caro įsaku buvo patvirtinti šių gubernijų valdininkų etatai⁸. Matyt, perkeliant į Gardiną vyskupo rezidenciją, tikėtasi jį padaryti ir bažnytinės administracijos centru, be abejo, suvienodinant čia reziduojančio vyskupo ir Vilniaus vyskupijos ganytojo padėtį, kuri tais metais, palyginti su laikotarpiu prieš padalijimą, buvo gerokai pablogėjusi. Vilniaus vyskupiją tuo metu valdė vyskupas Jonas Nepomukas Kosakovskis. Atsižvelgiant į tai, kad vyskupo Kosakovskio patarimais naudojosi caro valdžia, pertvarkydama Lietuvos Katalikų bažnyčios valdymą po padalijimų, neatmestina galimybė, jog jis galėjo prisidėti prie Žemaičių vyskupo rezidencijos perkėlimo į Gardiną projekto rengimo. Leonidas Žytkowiczius labai gausiais šaltiniais paremtoje išsamioje studijoje apie Repnino valdymo metus Lietuvoje teigia, jog ne kas kitas, o Kosakovskis, būdamas tuomet Infiliantų vyskupu, pasiūlė caro valdžiai padidinti šios vyskupijos teritoriją Vilniaus vyskupijos sąskaita⁹. Tada, kaip žinoma, Infiliantų vyskupo sostas buvo perkeltas į Vilnių, o kuriam laikui išnyko net Vilniaus vyskupijos pavadinimas. Ir tik po Jekaterinos II į valdžią atėjęs Pavelas I šitą pavadinimą sugrąžino visai tai

---

⁷ 1802 m. liepos 31 d. de Šliko laiškas Benvenuti, *Codex medicensis seu Samogitiae Diocesis*, pars II (toliau — *CM*), Roma, 1989, p. 654.

⁸ 28 августа 1802 г. Высочайшие утвержденные штаты двум литовским губерниям Виленской и Гродненской, *ПСЗ*, т. XXVII, Санкт-Петербург, 1830, с. 256.

⁹ L. Žytkowicz, *Rządy Repnina na Litwie w 1794—1797*, Wilno, 1938, s. 254.

bažnytinei teritorijai, kurią valdė Kosakovskis¹⁰. Minėtu 1798 m. gegužės 9 (balandžio 28) d. caro įsaku formaliai vėl įsteigiama Vilniaus vyskupija, prie jos prijungiant 45 Kuršo žemėse buvusias katalikų parapijas¹¹. Tačiau po 1798 m. pertvarkos vyskupijos teritorija anaipol nepadidėjo — dalis iki padalijimų Vilniaus vyskupo valdytų parapijų buvo perduota naujai įkurtajai Minsko vyskupijai, dalis prijungta prie Mogiliovo arkivyskupijos, neskaitant dar parapijų, buvusių Prūsijai atitekusiose žemėse. Vilniaus vyskupija po reorganizavimo neteko beveik 50% savo teritorijos¹². Tokia smarkiai apkarpyta vyskupija ir atiteko panaikintosios Infiliantų vyskupijos vyskupui Jonui Nepomukui Kosakovskiui. 1798 m. spalio mėn. įvyko Kosakovskio įngreso į Vilniaus vyskupo sostą iškilmės¹³.

Nors Vilniaus vyskupija metropolijoje pagal teritoriją liko antroje vietoje (po Mogiliovo arkivyskupijos), ji vis dėlto buvo daugiau nei penkis kartus didesnė už Žemaičių vyskupiją¹⁴. Tačiau valdomais turtais Žemaičių vyskupas jeigu ir nepranoko Vilniaus ganytojo, tai tikrai nedaug nuo jo atsiliko. Tyrinėtojai yra atkreipę dėmesį, jog iki padalijimų Žemaičių vyskupija tiek žemėvaldos dydžiu, tiek gaunamomis pajamomis atsiliko nuo Vilniaus. Žemaičių vyskupija amžininkų buvo laikoma viena neturtingiausių, o dvasininkų tarnybos joje mažiausiai pelningomis¹⁵. Tuo tarpu po padalijimų situacija pasikeitė, nes Vilniaus vyskupija netikėtai prarado savo turtus. Vyskupo stalo valdų administravimą po vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio (1729—1794) tragiškos mirties turėjo perimti kapitula, tačiau caro valdžia tam priešinosi. Po kelis mėnesius užtrukusių derybų sutikimas buvo gautas, tačiau kapitula buvo įpareigota kas mėnuo atsiskaityti generalgubernatoriui Repninui ir negalėjo savo pajamomis laisvai disponuoti. Prijungus Vilniaus vyskupo valdas prie Infiliantų vyskupijos ir į Vilnių atkėlus Infiliantų vyskupo rezidenciją, vyskupui Kosakovskiui 1795 m. rugsėjo 18 (6) d. caro įsaku paskirta 4 tūkst. rublių metinė alga¹⁶. Dar po poros metų Vilniaus vyskupo stalo valdų administravimas, kaip ir vyskupo rūmai Vilniuje, perduoti išdui, o vyskupui pradėta mokėti 10 tūkst. rublių

---

¹⁰ Ten pat, p. 261.

¹¹ B. Kumor, *Historia Kościoła*, cz. 6, Lublin, 1985, s. 230.

¹² J. Skarbek, Organizacja parafialna w Diecezji Wileńskiej w latach 1772/73—1914, *Studia teologiczne*, t. 5—6, Białystok, 1987—1988, s. 120.

¹³ L. Żytkowicz, min. veik., p. 265.

¹⁴ J. Skarbek, min. veik., p. 119—120.

¹⁵ J. Kuzmaitė, Bažnytinė žemėvalda Žemaitijoje XV—XVIII amžiais, *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, A serija*, 1979, t. 1, p. 53—64; L. Truska, Bažnytinė žemėvalda Lietuvoje paskutiniame XVIII a. ketvirtyje, *Lietuvos istorijos metraštis*, 1987, Vilnius, 1988, p. 41—63.

¹⁶ 6 сентября 1795 г. О приведении в благоустройстве церкви Римско-католического исповедания в Великом Княжестве Литовском, *ПСЗ*, т. XXVII, с. 762—764.

alga¹⁷. Taip vyskupas tapo visiškai priklausomas nuo valdžios, nekalbant jau apie tai, kad pastovus atlyginimas buvo gerokai mažesnis, palyginti su pajamomis, kurios buvo gaunamos iš stalo valdų.

Tuo tarpu Žemaičių vyskupijoje vyskupo stalo valdų problema net nebuvo iškilusi. Vyskupiją valdęs vyskupas Steponas Jonas Giedraitis (Žemaičių vyskupas nuo 1778 m.) ir toliau laisvai disponavo pajamomis iš stalo valdų, turtais, be abejo, dabar jau pranokdamas Vilniaus vyskupą. Pastarajam tai vargu ar galėjo patikti. Situacija nepasikeitė ir pradėjus Žemaičių vyskupiją valdyti Juozapui Arnulfui Giedraičiui (1801). Stalo valdos nebuvo konfiskuotos. Žemaičių vyskupijos netikėtas suklestėjimas (palyginti su Vilniaus) caro valdžiai negalėjo būti parankus pirmiausia todėl, kad Žemaičių vyskupas buvo finansiškai nepriklausomas nuo pasaulietinės valdžios. O tai, savaime suprantama, riboja caro valdžios įtaką vyskupijai. Iš to sektų, jog sumanymą perkelti Žemaičių vyskupo rezidenciją į Gardiną inspiravo caro valdžios siekiai sustiprinti Žemaičių vyskupo priklausomybę nuo Peterburgo, nes tiesioginio preteksto (kaip Vilniaus vyskupijoje) konfiskuoti vyskupo stalo valdas Žemaičių vyskupijoje nebuvo. Tik vyskupo rezidencijos perkėlimas į Gardiną galėjo padėti šią problemą išspręsti. Gardino, kaip būsimo bažnytinio centro, vaidmens idėja toli gražu nebuvo pati svarbiausia. Projekto autoriai, neabejotinai gerai žinodami Gardiną esant Vilniaus vyskupo žinioje, nesiūlė čia perkelti vieno iš Vilniaus vyskupijos sufraganų ir taip suteikti Gardinui aukštesnį statusą. Pastarąją aplinkybę, matyt, tikslinga būtų vertinti kaip vieną iš argumentų, patvirtinančių versiją, jog prie Žemaičių vyskupo rezidencijos perkėlimo į Gardiną projekto rengimo yra prisidėjęs Vilniaus vyskupas Jonas Nepomukas Kosakovskis.

Pasipriešinimas Žemaičių vyskupo rezidencijos perkėlimui

Kaip galima spręsti iš cituoto Žemaičių kapitulos kanauninko de Šliko laiško, rengiant Žemaičių vyskupo rezidencijos perkėlimo į Gardiną projektą nedalyvavo nei pats vyskupas, nei juo labiau vyskupijos dvasininkija. Dar daugiau, Žemaičių vyskupija nebuvo supažindinta ir su galutiniu šio projekto variantu, o patį jo tekstą gavo nelegaliai, pasinaudodami turimais ryšiais ir pažintimis. Taigi projekto autoriai, matyt, nesitikėjo Žemaičių vyskupo pritarimo. Lygiai taip pat jie nesitikėjo, kad sumanymas paaikšės dar jo neįgyvendinus ir Žemaičių vyskupas su kapitula imsis aktyvių veiksmų.

---

¹⁷ L. Żytkowicz, *min. veik.*, p. 274.

Kaip minėta, de Šlikas projekto teksto nuorašą prašė parūpinti rugpjūčio 12 (liepos 31) d. rašytame laiške. Po poros savaitių (rugpjūčio 30(18) d.) laišku į nunciatūros auditorių Benvenuti kreipėsi ir Žemaičių vyskupas¹⁸. Šiame iš Alsėdžių rašytame laiške vyskupas praneša, jog per pastaruosius šešis ar septynis mėnesius Vilniuje buvo prikurta daug projektų steigti naują vyskupiją Gardino gubernijoje arba perkelti ją iš Žemaitijos. Pasak Giedraičio, visi jie buvę tiktai muilo burbulo verti ir todėl pražuvę be pėdsakų. Giedraičio manymu, projekto autorių argumentai, kad vienoje gubernijoje negali būti dviejų vyskupijų ir todėl Žemaitiją reikia prijungti prie Vilniaus vyskupijos, o kapitulą su vyskupu perkelti į Gardiną, nėra pakankamai svarūs. Žemaičių vyskupo nuomone, Žemaitija privalo turėti vyskupą, nes šis kraštas, jo gyventojų būdas esąs kitoks nei Lietuvos. Tuo tarpu prijungti Kuršą ir dalį Livonijos prie Žemaitijos, vyskupo manymu, būtų teisinga ir natūralu, nes šios žemės esančios šalia, turi bendras sienas, tokius pačius papročius ir nedaug tesiskiriančią kalbą. Pasak Giedraičio, Kuršo ir Žemaičių vyskupas galėtų turėti savo katedrą gubernijos mieste Mintaujoje, į kur, Giedraičio manymu, būtų galima lengvai vyskupo sostą perkelti iš Varnių¹⁹. Neaišku, ką į tokius svarstymus atsakė nunciatūros auditorius. Tačiau, matyt, Benvenuti nuomonė, jeigu ir nesutapo su Giedraičio, tai bent jau nebuvo visiškai priešinga, nes lapkričio mėnesį Žemaičių vyskupas vėl kreipėsi į nunciatūros auditorių, pranešdamas, jog projektas atiduotas svarstyti Katalikų kolegijai, o pats ministras įpareigotas tuo pasirūpinti²⁰. Žemaičių vyskupas, matyt, turėjo pagrindo abejoti Kolegijos palankumu ir buvo suinteresuotas iš anksto pakreipti jos sprendimus norima linkme²¹. Iš pastarojo laiško aiškėja, kad pats vyskupas inicijavo Žemaitijos bajorų raštą vidaus reikalų ministrui Kočubėjui. Pastaroji detalė itin svarbi keiliais aspektais. Pirma, tai rodo, kad Žemaičių vyskupas nusprendžia imtis tokių pačių priemonių kaip ir projekto autoriai, t.y. įtraukti į problemos, kuri šiaip jau turėtų būti bažnytinių kanonų teisės prerogatyva, svarstymą visuomenę. Antra, tos visuomenės atstovai, kuriuos gal ir būtų galima vertinti kaip katalikų bendruomenės valios reiškėjus, su prašymu padėti išspręsti visai vyskupijai rūpimus klausimus kreipiasi ne į bažnyčios hierarchus, bet į pasaulietinę valdžią. Be to, prašymas adresuojamas žmogui, kuris išpažįsta kitą religiją. Taigi jau pats tokio rašto atsiradimo faktas yra pakankamai akivaizdi Peterburgo vykdytos bažnytinės politikos apraiška.

---

¹⁸ 1802 m. rugpjūčio 18 d. Juozapo Arnulfo Giedraičio laiškas G. A. Benvenuti, *CM*, p. 655—656.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ 1802 m. lapkričio 11 d. Juozapo Arnulfo Giedraičio laiškas G. A. Benvenuti, ten pat, p. 657—658.

²¹ Ten pat.

1802 m. lapkričio 23 (11) d. rašte, pasirašytame Šiaulių apskrities bajorų²², glaustai išdėstoma Žemaičių vyskupijos istorija. Įrodinėjama, kad nors Žemaitija ir esanti Lietuvos gubernijoje, tačiau dėl savitos jos gyventojų kalbos ir gyvenimo būdo ji sudaro tarsi atskirą sritį. Be to, teigiama, jog tai grynai katalikiškas kraštas, kur 400 tūkst. gyventojų tenka 170 parapijų bažnyčių. Tai, pasak rašto autorių, gerokai prašoka kitų vyskupijų, kuriose, be katalikų, dar gyvena unitai ir stačiatikiai, tikinčiųjų skaičių. Atkreipiamas dėmesys, jog tuo atveju, jeigu parengtas projektas būtų įgyvendintas ir Žemaičių vyskupo rezidencija perkelta į Gardiną, Žemaičių vyskupija prijungta prie Vilniaus, atsitiktų taip, kad vyskupijos ganytojas negalėtų suteikti reikiamos dvasinės pagalbos tiek dėl pernelyg didelių atstumų, tiek dėl kalbos nemo-kėjimo. Pažymima, jog vyskupo rezidencijos perkėlimas būtų labai nuostolingas dar ir dėl to, kad Žemaitijos vyskupas ir kapitulos nariai turi erdvius namus, kurie jiems persikėlus stovėtų tušti, lygiai kaip ir seminarijos pastatas bei dar 1600 m. statyta katedros bažnyčia. Tekste nėra nurodyta nė vieno privalumo, dėl kurio būtų tikslinga perkelti į Gardiną vyskupo rezidenciją. Tačiau detalai išdėstoma, kaip būtų gerai, jeigu prie Žemaičių vyskupijos būtų prijungtos Kuršo katalikų parapijos, dabar priklausančios Vilniaus vyskupui. Pažymima, jog iki Inflantų vyskupijos įkūri-mo jos nuo seno buvusios Žemaitijos vyskupų jurisdikcijoje²³. Nuoseklus Žemaičių vyskupijos teritorijos padidinimo Kuršo katalikų parapijų sąskaita plano išdėstymas rodo, kad rašto autorių reikia ieškoti Žemaičių vyskupo aplinkoje. Neaišku, kodėl buvo nuspręsta, kad raštą pasirašys Šiaulių, o ne Telšių ar Raseinių apskrities bajorai. Žinoma, neatmestina galimybė, jog analogiškus tekstus pasirašė ir kitų dvi-ejų Žemaitijos apskričių bajorai.

Matyt, neatsitiktinai Žemaičių vyskupijos arkidiakono kunigaikščio Igno Giedraičio parengtas raštas „Žemaičių vyskupo perkėlimo į Gardiną reikalu“²⁴ nedaug skiriasi nuo Šiaulių bajorų pasirašyto rašto. Giedraičio parengtas raštas datuotas 1802 m. lapkričio 6 (spalio 25) diena, taigi rašytas anksčiau, nei cituotas bajorų kreipimasis į vidaus reikalų ministrą. Adresatas nenurodytas, tačiau iš minėto Kočubėjaus laiško Beningsenui, kuriame vidaus reikalų ministras užsimena apie iš Igno Giedraičio gautą raštą, trumpai atpasakodamas jo turinį, galima spręsti, jog omeny turėtas būtent šis arkidiakono rašytas laiškas. Mažai tikėtina, kad arkidiakonas raštą bus išsiuntęs be vyskupo ir kapitulos žinios. Iš to sektų, kad Žemaičių kapitula Igno Giedraičio asmenyje pagalbos taip pat kreipiasi ne į metropolitą, kuriam yra tiesiogiai pavaldi, bet užtarimo ieško pasaulietinės valdžios institucijose.

---

²² 1802 m. lapkričio 11 d. Žemaičių bajorų raštas vidaus reikalų ministrui Kočubėjui, *LVLA*, f. 378, BS, 1802 m., b. 395, l. 2—10.

²³ Ten pat.

²⁴ 1802 m. spalio 25 d. raštas „Žemaičių vyskupo perkėlimo į Gardiną reikalu“, ten pat, l. 11—12.

Giedraičio rašte ypač akcentuojamas Žemaitijos gyventojų kalbos specifiškumas. Pasak Giedraičio, žemaitiškai čia kalba ne tik prastuomenė, bet ir dauguma bajorų, todėl klierikus seminarijoje būtina tos kalbos mokyti, kad paskui pastarieji galėtų deramai savo pareigas atlikti. Iškėlus į Gardiną vyskupo rezidenciją, savaime suprantama, bus perkelta ir seminarija. Tokiu atveju nebebus kur ruošti kunigų, galinčių dirbti Žemaitijos parapijose. Dar viena, Giedraičio manymu, ne mažiau svarbi kliūtis, su kuria tektų susidurti iškėlus vyskupo rezidenciją į Gardiną, tai kapitulos kanauninkų išlaikymo problema. Nes, pasak Giedraičio, kanauninkai negauna jokio atlyginimo už savo darbą kapituloje, bet kadangi tuo pat metu dirba dar parapijose, tai gali išsiversti. Perkėlus kapitulą į Gardiną, kanauninkai nebegalėtų savo parapijų aptarnauti. O jeigu pastarosios atitektų Vilniaus vyskupui, tai Žemaičių kapitulos kanauninkams išlaikyti reikėtų surasti naujų lėšų²⁵. Kaip ir bajorų pasirašytame rašte, Giedraičio tekste išryškintos taip pat tiktai neigiamos vyskupo rezidencijos perkėlimo į Gardiną pasekmės.

Metropolito požiūris

Nors Žemaičių vyskupo rezidencijos perkėlimo į Gardiną reikalai pradėti svarstyti kreipiantis į pasaulietinės valdžios institucijas, tačiau caro valdžia neketino ignoruoti bažnyčios hierarchų nuomonės. Vidaus reikalų ministras Kočubėjus persiuntė generalgubernatoriaus Beningseno raštą metropolitui Sestšencevičiui, prašydamas kiek galima greičiau apsvarstyti šį klausimą kolegijoje. Iš Sestšencevičiaus atsakymo ministrui²⁶ galima spręsti, jog kolegija su svarstymu neuždelsė. Be generalgubernatoriaus Beningseno rašto, kuriame buvo įrodinėjama būtinybė perkelti Žemaičių vyskupo sostą į Gardiną, kolegijos nariai turėjo ir minėtą Žemaitijos bajorų pasirašytą raštą, atskleidžiantį neigiamas tokios pertvarkos pasekmes. Sestšencevičius, informuodamas Kočubėjų apie kolegijos posėdį, kuriame buvo svarstytos Žemaičių vyskupo perkėlimo į Gardiną galimybės, pažymi, jog kolegijos nariai iš karto atkreipė dėmesį į neteisingą informaciją, kurią pateikia savo prašyme Gardino bajorų vadovas. Pirmiausia nei Gardino katalikai, nei dvasininkija nepriklauso Žemaičių vyskupui, o yra pavaldūs Vilniaus vyskupui. Nėra pagrįstas tvirtinimas, jog abu vyskupai reziduoja Vilniuje, nes kiekvienas jų turi savo katedras: Vilniaus vyskupas — Vilniuje, o Žemaičių — Varniuose. Itin svarbus dokumentas, kolegijos narių manymu, yra 1798 m. caro įsakas, kuriuo buvo nustatytos vys-

²⁵ Ten pat.

²⁶ Metropolito Sestšencevičiaus laiškas vidaus reikalų ministrui Kočubėjui, b. d., ten pat, l. 13—16.

kupijų ribos. Šio įsako paragrafuose aiškiai deklaruojamas Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų įkūrimas, pažymint, jog pirmoji jų įkuriama Lietuvos ir Kuršo gubernijų teritorijoje, išskyrus iš Lietuvos gubernijos Žemaitiją. Pastarojoje įsteigiama Žemaičių vyskupija. Nemanydami, kad reiktų kvestionuoti prieš kelerius metus caro išleisto įsako teiginius, kolegijos nariai priėmė sprendimą, jog negalima leisti, kad iš Žemaitijos būtų iškelta vyskupo rezidencija. Pagrindiniai argumentai sutampa su bajorų pasirašytame rašte išdėstytais. Be kita ko, ypač akcentuojama gausios, palyginti su kitomis vyskupijomis, Žemaitijos katalikų parapijos ir vietos gyventojų kalbos specifiškumas. Pabrėžiama, jog vyskupijos klierikai, besimokantys seminarijoje žemaičių kalbos, taip pasiruošia dirbti Žemaitijos parapijose, kur daugumai gyventojų dvasinius patarnavimus reikia suteikti jų gimtąja — žemaičių — kalba. Seminarijos, esančios dabar Varniuose prie vyskupo katedros, perkėlimas į Gardiną neatneštų jokios naudos nei dvasininkijai, nei juo labiau vietos gyventojams. Kolegijos sprendimas gana kategoriškas — perkelti Žemaičių vyskupo rezidenciją į Gardiną nėra tikslinga, nes tai padarytų nepataisomą žalą Žemaičių vyskupijai, turinčiai kelių šimtų metų istorines tradicijas. Be to, kolegijos manymu, nėra jokios būtinybės Gardine steigti net ir atskirą sufraganiją²⁷.

Turimame Sestšencevičiaus laiško tekste vidaus reikalų ministruui Kočubėjui data nenurodyta, tačiau aišku, kad kolegijos posėdis, apie kurį metropolitas informuoja ministrą, bus įvykęs dar lapkričio mėnesį. Žemaičių vyskupas 1802 m. gruodžio 6 (lapkričio 24) d. laiške G. A. Benvenuti rašo, jog katalikų kolegija išsakiusi jam palankią nuomonę²⁸. Formaliai kolegijos ir, be abejo, metropolito Sestšencevičiaus nuomonė lėmė, kad Žemaičių vyskupo rezidencija nebuvo iškelta į Gardiną. Neaišku, kas turėjo įtakos tokiam kolegijos sprendimui, juolab kad sumanymas perkelti Žemaičių vyskupo rezidenciją į Gardiną nebuvo atsitiktinis. Juo pirmiausia siekta dezorganizuoti padėtį Žemaičių vyskupijoje, sumažinti vyskupo įtaką ir tuo užtikrinti geresnes sąlygas antikatalikiškos politikos vykdymui krašte, kuriame jau kelis šimtmečius dominavo katalikų tikėjimas. Projektas nebuvo įgyvendintas, matyt, tik tai todėl, kad jo autoriai deramai neįvertino Žemaičių vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio diplomatiinių sugebėjimų ir turimų ryšių pasaulietinės valdžios struktūrose. Neabejotina, kad Žemaičių vyskupas imperijos pasaulietinės valdžios institucijose turėjo daugiau sau palankių įtakingų valdžios atstovų, negu sumanymo iškelti vyskupo rezidenciją į Gardiną organizatoriai.

---

²⁷ Ten pat.

²⁸ 1802 m. lapkričio 24 d. Juozapo Arnulfo Giedraičio laiškas G. A. Benvenuti, *CM*, I. 658.

Zusammenfassung

ALDONA PRAŠMANTAITĖ

VON DER VERLEGUNG DES BISTUMS ŽEMAITEN NACH GRODNO AM ANFANG DES 19. JAHRHUNDERTS

Nach den Teilungen der Vereinigten Republik Beider Nationen hat die Litauische Katholische Kirche ihren offiziellen Status der Landesreligion verloren. Petersburg strebte folgerecht von Anfang an, die sich an die katholischen Traditionen haltende Bevölkerung des an das Reich angeschlossenen Teils von Litauen zum orthodoxen Glauben zu bekehren. Durch die Errichtung des Erzbistums Mogiljow wurde die historische Entwicklung der Litauischen Katholischen Kirche auf die neue Bahn gebracht. Die Bistümer Žemaiten und Vilnius, die bisher zum Erzbistum Gniezno gehörten, wurden auf Initiative der weltlichen Macht dem neuerrichteten Erzbistum Mogiljow unterstellt. Eine wichtige Richtung der von Petersburg geführten Kirchenpolitik stellten die administrativen Umgestaltungen der katholischen Bistümer in Litauen dar.

Die Versuche, den Sitz des žemaitischen Bischofs im Jahre 1802 nach Grodno zu verlegen, sind nicht zufällig. Mit einem solchen Projekt strebte man, die Lage im Bistum žemaiten zu desorganisieren, den Einfluß Bischofs zu vermindern und damit bessere Verhältnisse für die Durchführung der antikatholischen Politik im Lande zu sichern, wo schon mehrere Jahrhunderte der katholische Glaube vorherrschte. Der Projekt wurde wahrscheinlich nur deswegen nicht durchgeführt, weil seine Autoren sowohl diplomatische Begabungen des žemaitischen Bischofs Juozapas Arnulfas Giedraitis als auch seine Beziehungen in den Strukturen der weltlichen Macht nicht genug hoch eingeschätzt halten. Es besteht kein Zweifel, daß der žemaitische Bischof in Institutionen der weltlichen Reichsmacht entweder mehr oder einflußreichere, ihm gegenüber günstig eingestellte Machtvertreter hatte als die Organisatoren des Unternehmens, den Bischofssitz nach Grodno zu verlegen.